AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014

Comentarii filologice la *Cartea a III-a a Regilor*[1]

Ana Catană-Spenchiu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

This paper deals mostly with some of the translation issues encountered in the third *Book of Kings* and outlines the relationship between some of the most important Romanian biblical versions. The few contexts chosen for commentary provide evidence that Romanian Bible translators did pay great attention to their source-texts, although they encountered, in different stages of translation, a great number of problems of equivalence. As it is commonly known, one of the most important differences between the Romanian biblical texts is due to the fact that the Romanian translators used different sources.

Cartea a III-a a Regilor a fost transpusă pentru întîia dată în limba română în secolul al XVII-lea în două versiuni integrale ale Vechiului Testament, MS.45 şi MS.4389, iar primul dintre manuscrise a fost urmat de diortositorii *Bibliei* de la Bucureşti (1688). Această carte biblică este cunoscută în textele biblice româneşti drept *A împăraților a treia* (MS.45, BIBL.1688), formulă ce traduce, în mod fidel, titlul corespondent al sursei greceşti: *Βασιλείων Τρίτη* (SEPT.FRANKF.). Traducătorul MS.4389 detaliază în titlu o precizare referitoare la divizarea textului ebraic, numind penultima carte din această serie *Cartea 3 a împăraților, iară de la ovrêi cea dentîi a Malahiei*, sub influența VULG. *Liber Regum Tertius, Secundum Hebraeos „Primus Malachim”*. *Cartea a treia a regilor* (= 3Reg.) din *Septuaginta* şi din edițiile româneşti ale Bibliei corespunde cărții *1 Regi* din Biblia ebraică. Comentariile de mai jos au caracter predominant filologic, rezultînd, în principal, din analiza comparativă a MS.45, MS.4389, BIBL.1688 şi BIBL.1795 cu SEPT.RAHLFS, SEPT.FRANKF. şi SEPT.BOS.

În 6:3, ebraismul *τὸ αἰλάμ* ‘porch’ (cf. TAYLOR, s.v.) din SEPT.FRANKF. este transcris în MS.45 şi în BIBL.1688: *elam*, *elaámul*. Samuil Micu îl redă prin *pridvor*, cf. şi BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1914, BIBL.ANANIA şi SEPT.NEC. Alte variante de traducere: *porticulŭ* (BIBL.1874), *porticul* (BIBL.1911 şi BIBL.1921). Substantivul *slomn* din MS.4389 este o formă învechită a termenului *slon* cu semnificația ‘tindă’, avînd prima atestare în MS.4389 şi nu în secolul al

[1] Notele filologice incluse în acest articol sunt dezvoltate într-o analiză detaliată în (Mihai Moraru, Ana Catană-Spenchiu) *Comentarii*, în vol. *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia de la 1688*, Pars VIII: *Regum III, Regum IV*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2014, p. 249-270.

BDD-A7009 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

XVIII-lea, după cum se indică în DLR şi TIKTIN.

Transliterat în limba greacă după ebr. *dᵉbhīr* (cf. TAYLOR, s.v.), termenul *τῷ δαβίρ* (SEPT.FRANKF., SEPT.RAHLFS, SEPT.BOS), desemnînd altarul sau o cameră din spatele unui templu, este transcris în MS.45 şi în BIBL.1688: *davír*. Termenul *dabir* este prezent şi în traducerile moderne: *Şi a pus pe zidul Casei încăperi, în jurul naosului şi dabirului* (SEPT.NEC). Samuil Micu propune, însă, termenul *oltariu*, corect tradus şi adecvat contextului, pe care îl găsim şi în BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1914 şi BIBL.ANANIA. Interesantă este opţiunea explicativă a autorului MS.4389, *unde veniia răspunsul lui Dumnezeu*, păstrată şi în 6:21.

Comparînd pasajul *καὶ ἔδωκεν ἐπὶ τὸν τοῖχον τοῦ οἴκου μέλαθρα κυκλόθεν τῷ ναῷ καὶ τῷ δαβίρ καὶ ἐποίησε πλευρὰς κυκλόθεν* (SEPT.FRANKF., 6:3), prezent fără deosebiri importante şi în ediţia modernă a lui Alfred Rahlfs, cu cel corespondent din textul editat de Lambert Bos (1709), *καὶ ἔδωκεν ἐπι τὸν τοῖχον τοῦ οἴκου μέλαθρα κυκλόθεν τῷ ναῷ καὶ τῷ δαβιρ*, se constată o interpolare în cazul primului text. Pasajul omis în SEPT.BOS, *καὶ ἐποίησεν πλευρὰς κυκλόθεν*, este preluat de Samuil Micu după BIBL.1688: *şi au făcut coaste pre împrejur*, cf. *şi au făcut coaste prenpregiur* (MS.45, 6:6). Elenistul olandez va adnota ulterior fragmentul lipsă din varianta textuală: *22. Alex. Ald. C. καὶ ἐποίησεν πλευρὰς κυκλόθεν (C. Κυκλῷ)ʻΗ πλοῦρα* (SEPT.BOS 6:5).

Secvenţa gr. *μέλαθρα κυκλόθεν τῷ ναῷ* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS) a fost echivalată în primele texte biblice româneşti prin *polemare prenpregiurul bisêrecii* (MS.45), *polemare pre împrejurul besêricii* (BIBL.1688), *polemari împrejurul bisearicii* (BIBL.1795). Termenul *μέλαθρον* desemnează în limba greacă o structură, o construcţie. Opţiunea de traducere *polemare* (MS.45, BIBL.1688), preluată în BIBL.1795 (*polemari*), prezintă prima atestare în MS.45, avînd o etimologie necunoscută (cf. DLR, s.v.). Lexiconul amintit face trimitere la termenul *pălimar*, însemnînd ‘cerdac, foişor, balcon’. Ediţiile ulterioare traducerii din 1795 (BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA) vor împrumuta această opţiune de traducere *polemári*, formă care va fi înlocuită în BIBL.1914 prin *pridvoare.* Autorul MS.4389 propune o soluţie de traducere diferită: *pridvoară împrejurul a toată bisêrica*. În BIBL.ANANIA se poate identifica o nouă opţiune: *odăi*.

În SEPT.RAHLFS, aceste versete sunt doar în note (L, O); ele există în text în SEPT.FRANKF., urmată de MS.45 şi de BIBL.1688 (6:11-14). Spre deosebire de textul grecesc din 1597, SEPT.BOS deţine cele patru versete în nota 37, în care sunt prezentate unele diferenţe între codici. Traducînd fie după SEPT.BOS, fie preluînd opţiunea de traducere din BIBL.1688, Samuil Micu va opta pentru redarea pasajului în traducerea sa: 11. *Şi au fost cuvîntul Domnului către Solomon, zicând:* 12. *„Casa aceasta, carea tu zideşti, de vei umbla întru poruncile Meale şi vei face judecăţile Meale şi vei păzi toate poruncile Meale, să te afli întru eale, voiu întări cu tine cuvîntul Mieu, carele am grăit către David, tatăl tău.* 13. *Şi voiu lăcui în mijlocul fiilor lui Israil, şi nu voiu părăsi pre norodul mieu, Israil”*.

BDD-A7009 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

14. *Şi au zidit Solomon casa şi o au săvârşit pre ea* (BIBL.1795, 6:11-14).

Prin sintagmele *marea vărsată* (MS.45, 7:22; BIBL.1688, 7:22), *mare vărsată* (BIBL.1795, 7:22), care echivalează gr. *καὶ εποίησε τὴν θάλασσαν* (SEPT.FRANKF. 7:22, SEPT.BOS 7:23, SEPT.RAHLFS 7:10), şi *marea cea vărsată* (MS.4389, 7:23) este desemnat un „bazin uriaş, în forma unei cupe, sprijinit pe un suport circular care, la rândul său, se sprijinea pe un suport rectangular. Vasul este folosit de preoți pentru spălările rituale de apă" (BIBL.ANANIA, nota 6, p. 386). Grigore cel Mare considera că „marea" ar putea fi relaționată în acest caz cu taina mărturisirii (SEPT.NEC, nota 7:10-13, p. 474).

Fragmentele *Şi zascuri dedesuptul buzei* (BIBL.1795, 7:23), *Şi răzimături dedesuptul buzei ei* (BIBL.1688), *Şi răzămături dedesuptul budzii ei împregiur* (MS.45, 7:24) transpun secvența *καὶ ὑποστηρίγματα ὑποκάτωθεν τοῦ χείλους αὐτῆς* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS). Forma substantivală *ὑποστηρίγματα*, cu sensul de 'undergirding support' (cf. TAYLOR, s.v.), a fost echivalată prin *răzămături* (MS.45), *răzimături* (BIBL.1688), *zascuri* (BIBL.1795). Nediscutat de TIKTIN, substantivul neutru plural *zascuri* are sensul de 'proptea'. Redînd gr. *ὑποστηρίγματα*, termenul *răzimătură* poate fi transpus literal prin *suporți sferici*, fiind un neologism tehnic (cf. SEPT.NEC). În BIBL.1819 şi în BIBL.ŞAGUNA se va prelua termenul din textul de la Blaj (1795), iar în BIBL.1914 se va opta pentru un termen adecvat limbii române din acea perioadă: *proptele*.

Substantivului grecesc *τροχός*, cu sensul de 'wheel (of a chariot)' (cf. TAYLOR, s.v.), din contextul *καὶ χεῖρες ἐν τοῖς τροχοῖς ἐν τῇ μεχωνώθ, καὶ τὸ ὕψος τοῦ τροχοῦ τοῦ ἑνὸς πήχεος καὶ ἡμίσους* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS 7:31, SEPT.RAHLFS 7:18) a fost echivalat în primele texte biblice românești prin *roate* şi *rotile*: *Şi roatele 4 — supt obezi; şi mîni în roate la mehonóth; şi înălțimea unii roate — de un cot şi jumătate* (BIBL.1688); *Şi 4 rotile — suptu obedzi; şi mîini în roate în mehonóth* (MS.45); cf. *Iar patru roate, care era împrejurul a patru unghiuri ale temeliilor, se împreuna una cu alta supt temelie; şi era o roată cîte de un cot şi jumătate de naltă* (MS.4389). Un secol mai tîrziu, Samuil Micu soluționează acest context în mod diferit: *Şi patru roate supt închiieturi, şi mâni (a) în roate la temeiu, şi înălțimea unei roate de un cot şi jumătate*, redactînd, pentru mai multă claritate, o glosă sinonimică: nota (a) *osii*.

Sintagma *lucrurilor lui Gavér* (BIBL.1688, 9:26), cf. *în Gasion Gaber* (versiunea modernă), prezintă unele probleme. Astfel, în SEPT.FRANKF. litera *ν* din prepoziția *ἐν* este confundabilă cu *ρ*, permițînd lectura *ἐργασίων γαβέρ*, ceea ce ar putea explica traducerea primei părți a toponimului, în MS.45 şi în BIBL.1688, prin *lucrurilor lui Gaver*. În notele din SEPT.FRANKF. apare specificarea: *ἐν ἀσιὼν γαβέρ.* Samuil Micu optează pentru varianta din SEPT.BOS: *în Gasionul Gaverului*.

Fragmentul *τὰς κέδρους ὡς συκαμίνους* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS), din 10:27, este tradus corect în primele versiuni românești ale

BDD-A7009 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

textului sacru: *chedrii ca dudii* (MS.45), *şi chedrii ca dudêile* (BIBL.1688). În MS.4389 apare şi o explicaţie suplimentară: *chiedrii ca duzii de pre cîmp*. Împrumutat de Samuil Micu sub denumirea de *sicomor*, termenul gr. *συκαμίνους* însemna în greaca clasică 'dud', făcînd parte, alături de smochin, din familia moraceelor, specie întîlnită în zona cîmpiei de coastă (10:28), precum şi în Egipt (Ps. 78:47) (cf. SLUŞANSCHI, s.v.). *Cedrul* era o specie de conifere (ajungînd la 30 de metri), care creştea în Munţii Ciliciei şi în Liban, lemnul său rezistent fiind utilizat la construirea templelor; avînd o viaţă lungă, cedrul simboliza măreţia şi puterea (cf. SLUŞANSCHI, s.v.). Termenul *chedru* este atestat prima dată în limba română la Coresi, în textele rotacizante (v. MLD, III, p. 183). Opţiunea lui Samuil Micu va fi perpetuată în ediţiile biblice din secolul al XIX-lea (BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA). Alte traduceri: *chedrii şi smochinii sălbateci* (BIBL.1914), *cedrii i-a făcut... să fie ca duzii în câmpie* (BIBL.ANANIA), *cedrii i-a făcut ca duzii* (SEPT.NEC), *cedrii... ca smochinii* (BIBL.CORN.1921).

Sfîntul Vasile cel Mare explică semnificaţia termenului *σατάν* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, 11:14), redat în română prin *vrăjmaş* (BIBL.1688), *satan* (MS.45), *împrotivnic* (BIBL.1795), *supărător* (MS.4389), cf. OSTROG: „Se numeşte Satan pentru că se împotriveşte binelui. Acest sens îl are în limba ebraică, după cum cunoaştem din Cărţile Regilor [...]. Se numeşte diavol pentru că este în acelaşi timp şi colaborator al păcatului nostru, şi acuzator; se bucură de pierderea noastră, dar şi denunţă faptele noastre (VASILE CEL MARE, OMIL., p. 173).

Segmentul *şi-ţi voi da ţie Israelul* (versiunea modernă, MLD VIII, 11:38) se află în SEPT.RAHLFS doar în note (O, L); este prezent în SEPT.FRANKF., text urmat de MS.45 şi de BIBL.1688. Traducerea lui Samuil Micu prezintă în acest context o omisiune faţă de textul bucureştean, fapt emendat în note de cărturarul ardelean: *În cea veachie easte şi aceasta: şi voiu da ţie pre Israil* (BIBL.1795). Acest segment va fi integrat textual în BIBL.1819 şi în BIBL.ŞAGUNA, dar nu şi în ediţia din 1914.

Pluralul *σκορπίοις* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS, 12:11) este transpus în MS.45, în BIBL.1688 şi în BIBL.1795 prin substantivul *scorpii*, desemnînd, probabil, un bici care deţine la capete ace de sîrmă sau fier. Alte traduceri: *scorpii* (MS.4389, BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1914), *scorpionii* (BIBL.ANANIA, SEPT.NEC).

Adaosul *Şi numele mamei lui [era] Naama Ammaniteana* (versiunea modernă, MLD VIII, 14:32) apare doar în notele din SEPT.RAHLFS (O). Fragmentul corespundent din SEPT.FRANKF. (*καὶ ὄνομα τῆς μητρὸς αὐτοῦ νααμὰ ἡ ἀμμωνίτις*) este tradus în versetul 31 din MS.45 şi apare în BIBL.1688 în versetul următor (v. nota la 14:21). Samuil Micu îl preia din textul revizuit al *Bibliei* de la Bucureşti şi nu din SEPT.BOS, ediţie în care acest fragment nu există.

Secvenţa *τὰ λοιπὰ τῶν λόγων* (SEPT.FRANKF., SEPT.BOS, SEPT.RAHLFS, 15:31) este transpusă în primele traduceri biblice româneşti în mod diferit: *rămăşiţele*

BDD-A7009 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

cuvintelor (MS.45, BIBL.1688), *cealealalte cuvinte* (BIBL.1795, cf. BIBL.1819), *cealelalte cuvinte* (BIBL.ŞAGUNA), cf. *alalte cuvinte* (MS.4389). Această alternanță se poate explica prin cele două sensuri ale adjectivului gr. *λοιπός*, *-ή*, *-όν*: 'remaining' şi 'other' (cf. TAYLOR, s.v.).

Secvența *prin Iu, prorocul* (versiunea modernă, MLD VIII, 16:12) este redată eronat în BIBL.1688: *Ilie prorocul*. Eroarea provine din SEPT.FRANKF. (*ἡλιοὺ τὸν προφήτην*). În MS.45 apare forma *Iú prorocul*, preluată, probabil, din SEPT.LOND. (*Ἰοὺ*) Samuil Micu umează pentru traducerea acestui fragment SEPT.BOS (*πρὸς Ιοὺ τὸν προφήτην*) şi nu împrumută soluția eronată din textul bucureştean. Traducerea acestui segment din BIBL.1795 (*lui Iu, prorocul*) îşi va găsi locul şi în edițiile ulterioare (BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1914).

Fragmentul *În 27 de ani ai lui Ása, împăratului Iúdii* (BIBL.1688, 16:15) apare în SEPT.RAHLFS doar în note (O); există în SEPT.FRANKF., urmată de MS.45 şi de BIBL.1688. Prezența acestui fragment în BIBL.1795 (*În anul a doaozeci şi şapte a lui Asa*) se datorează textului bucureştean, întrucît în SEPT.BOS acesta lipseşte. Opțiunea de traducere este urmată şi de edițiile ulterioare (BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1914). Prezent în textul masoretic, textul este omis în traducerile moderne (BIBL.ANANIA, SEPT.NEC).

Primele traduceri biblice româneşti prezintă unele diferențe la nivelul acestui verset (17:22): *Şi să făcu aşa şi strigă copilaşul* (MS.45), *Şi să făcu aşa şi strigă copilaşul* (BIBL.1688), *şi se întoarse sufletul copilului iarăşi într-însul şi învié* (MS.4389), *şi s-au întors sufletul pruncului într-însul şi au strigat pruncul* (BIBL.1795). MS.45 şi BIBL.1688 redau textul din SEPT.FRANKF.: *καὶ ἐγένετο οὕτως καὶ ἀνεβόησεν τὸ παιδάριον.* În cazul BIBL.1795, soluția de traducere este împrumutată, probabil, din *Parimiile preste an*, Iaşi, 1683. Samuil Micu adnotează acestui verset două trimiteri la textul lui Dosoftei: (a) *În Parimie easte: şi au strigat Ilie şi au auzit Domnul glasul lui Ilie*; (b) *Într-acelaşi loc: au înviiat*. În alte ediții greceşti (SEPT.BOS şi SEPT.RAHLFS), aceste segmente de text au fost omise.

În capitolul 22, versetul 42, numele propriu *ἀζοῦκα* (SEPT.FRANKF.) este redat în BIBL.1688 prin *Azéfca*, cf. *Azefcá* (MS.45). Samuil Micu optează pentru forma *Azuva*, după gr. *Ἀζουβά* (SEPT.BOS), formă preluată şi în alte traduceri: BIBL.1819, BIBL.ŞAGUNA, BIBL.1865-1867, BIBL.1874, BIBL.1914, BIBL.1936, BIBL.1968. În BIBL.VULG.1760-1761, numele are forma *Azuva*, cf. *Azuba* (VULG.).

Bibliografie

BIBL.1688/ B 1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*. Tipărită întîia oară la 1688 în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Româneşti. Retipărită după 300 de ani, în facsimil şi transcriere, cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

BIBL.1795= *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao*, toate care

BDD-A7009 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești, acum întîiu s-au tipărit românîște supt stăpînirea preaînălțatului împărat a Romanilor Francisc al doilea [...]. Cu blagoslovenia mării sale prealuminatului şi preasfințitului domnului domn Ioan Bob, vlădica Făgărașului [...], Blaj, 1795.

BIBL.1795/2000 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a ceii Noao*, care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțălesul limbii românești [...], Blaj, 1795 [Versiunea Samuil Micu, ediția modernă: Roma, 2000].

BIBL.1819 = *Bibliia, ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi şi a ceii noao*, cu chieltuiala Rosieneştii Soțietăți a Bibliei, în Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile.

BIBL.1865-1867 = *Sânta Scriptura a Vechiului Testament*, tradusă şi publicată de Societatea Biblică Britană şi străină, Imprimeria Adolf Bermann, Iaşii, 1865.

BIBL.1874 = *Sănta Scriptura a Vechiului şi a Noului Testamentŭ*. Edițiune nouă, revedută după tecsturile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi străinătate. Vechiulŭ Testamentŭ. Tipolitografia H. Goldner, Iaşii, 1874.

BIBL.1911 = *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tipărită cu spesele Societății de Biblii Britanică şi Străină, Strada Salcîmilor 2, București, 1911.

BIBL.1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă*, tipărită în zilele majestății sale Carol I [...]. Ediția Sfîntului Sinod, București, 1914.

BIBL.1921 = *Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, edițiune nouă, revizuită după testurile originale şi publicată de Societatea Biblică pentru Britania şi Străinătate, București, 1921.

BIBL.1936 = *Sfînta Scriptură*, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic, în vremea domniei Majestății sale Carol II, regele românilor, din îndemnul şi cu purtarea de grijă a înalt prea sfințitului dr. Miron Cristea, patriarhul României, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Tipografia cărților bisericeşti, București, 1936.

BIBL.1968 = *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită [...] cu aprobarea Sfîntului Sinod, București, 1968.

BIBL.ANANIA = *Biblia sau Sfînta Scriptură*. Versiune întocmită de I. P. S. Bartolomeu Valeriu Anania. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

BIBL.CORN.1921 = *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, tradusă de D. Cornilescu, cu locuri paralele. Societatea Evanghelică Română, București, 1921.

BIBL.FILOTEI = *Biblia sau Testamentul Vechiu şi Nou* [...] tipărit prin binecuvîntarea [...] iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D. D. Filoteiu, Buzău, 1854.

BIBL.RADU-GAL. = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi a Noului Testament*, tradusă după textele originalelor ebraice şi greceşti de preoții profesori Vasile Radu şi Gala Galaction, din înalta inițiativă a Majestății sale regelui Carol II, Fundația pentru Literatură şi Artă «Regele Carol II», București, 1938.

BIBL.ŞAGUNA = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* [...], tipărită cu binecuvîntarea excelenției sale, prea sfințitului Domn Andreiu, Baron de Şaguna, Sibiiu, 1856-1858.

BIBL.VEN. = *Ἡ θεία Γραφὴ δηλαδὴ Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ἅπαντα*. Divina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia [...], παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ [...], Venetiis, MDCLXXXVII.

BIBL.VULG.1760-1761 = *Biblia Vulgata, Blaj*, 1760-1761 [versiune manuscrisă elaborată

BDD-A7009 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

de un colectiv de cărturari greco-catolici, sub conducerea episcopului Petru Pavel Aaron]. Cuvînt înainte de acad. Eugen Simion. Vol. I-V. Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*. Serie veche (literele A-B, C, D-De, F-I, J-lacustru, Ladă-lepădа, Lepădа-lojniţă), Bucureşti, 1913-1949. Serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ş, T, Ţ, U, V, X, Z), Bucureşti, 1965 şi urm.

MLD = *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*. Vol. I-VIII, X.$_2$-XI, XXII. Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1988-.

MS.4389 = Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată după slavonă şi latină, de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul) în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

MS.45 = Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; conţine traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu şi revizuită de un anonim moldovean (probabil Dosoftei) în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

OSTROG = ***Библиѧ сирѣчь книгы Ветхаго и Новаго Завета по ѩзыкоу словенскоу*** [...], Ostrog, 1581.

SEPT.BOS = *Ἡ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ἝΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. VETUS TESTAMENTUM EX VERSIONE SEPTUAGINTA INTERPRETUM*. Secundum exemplar Vaticanum Romae editum, accuratissime denuo recognitum, una cum scholiis ejusdem editionis, variis manuscriptorum codicum veterumque exemplarium lectionibus, nec non fragmentis versionum Aquilae, Symachi Theodothionis. Summa cura edidit Lambertus Bos, L. Gr. in Acad. Franeq. Professor. Franequerae [...], MDCCIX.

SEPT.FRANKF. = *Τῆς θείας Γραφῆς, Παλαίας Δηλαδὴ καὶ Νέας Διαθήκης ἅπάντα*. Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recogniata et emendata [...], Frankfurt am Main, 1597 [principalul izvor al versiunilor biblice româneşti din sec. al XVII-lea].

SEPT.LOND. = *Ἡ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΤΗΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ἝΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ. VETUS TESTAMENTUM GRÆCUM ex Versione Septuaginta Interpretum*, Iuxta Exemplar Vaticanum Romæ editum, Accuratissime [...]. Londini, Excudebat Rogerus Daniel [...]. MDCLIII.

SEPT.NEC = *Septuaginta*. Vol. 1-8. Proiect realizat în cadrul Colegiului Noua Europă, sub patronajul lui Andrei Pleşu, cu sprijinul Fundaţiei Anonimul. Coordonatori: Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Ioan-Florin Florescu, Bucureşti, Iaşi, 2004-2011.

SEPT.RAHLFS = *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, edidit Alfred Rahlfs. Editio altera quam recognovit et emendavid Robert Handhart, duo volumina in uno. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1979.

SLUŞANSCHI = Dan Sluşanschi, *Dicţionar enciclopedic al Bibliei*. Transpunere românească de Dan Sluşanschi, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

TAYLOR = Bernard A. Taylor, *Analytical lexicon to the Septuagint*. Expanded Edition, with Word Definitions by J. Lust, E. Eynikel, and K. Hauspie, Hendrickson Publishers. Deutsche Bibelgeselleschaft United Bible Societies, Stuttgart, 2003.

TIKTIN = H. Tiktin, *Rumänisch Deutsches Wörterbuch*, 3. Überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder. Band I: A-C, Clusium, Cluj-Napoca, 2000. Band II: D-O, Clusium, Cluj-Napoca, 2003. Band III: P-Z, Clusium, Cluj-Napoca, 2005.

VASILE CEL MARE, OMIL. = Sfîntul Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvîntări*. Traducere din

BDD-A7009 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)

limba greacă și introducere de pr. Dumitru Fecioru, text revăzut și notă asupra ediției de Constantin Georgescu, note de pr. Dumitru Fecioru, Constantin Georgescu și Alexandru Mihăilă. Carte tipărită cu binecuvîntarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Editura „Basilica" a Patriarhiei Române, București, 2009.

VULG. = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata*..., Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, 1565 [Vulgata Clementina, ediție indicată ca sursă în prefața MS.4389].

BDD-A7009 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 01:03:30 UTC)